

Zakopane és környéke.

A középponti Kárpátok éjszaki aljának azon részén, — melyet közönségesen galicziai Tátrának neveznek — terül el a $\frac{3}{4}$ mértföld széles, valamivel több egy mértföldnél hosszú körülbelől 2500 lakossal bíró Zakopane nevű falu. Természeti fekvésének regényessége — valamint éghajlatának kitűnő volta daczára — Zakopane a múlt év nyarán azon kevés a cholerajárvány megkímélte nyugat-galicziai helyek egyike volt, — mindeddig aránylag kevésbé ismert, mely körülmény főképen az utazási kalauzul szolgáló leghasználtabb könyvekbe is becsúszott elégtelen s hamis adatokból könnyen kimagyarázható. Sydow A. például, kinek a központi Kárpátokról írt könyve sok időn át e tárgyat illetőleg az egyetlen volt, ismeri ugyan a falut, de a mindegy 1701. óta fennálló vasgyárról tudomása nincs; továbbá nem áll az, sem, mit Zakopane környékéről is mond, vagy a mint azt a könyvhöz mellékelt földképen, — mely különben nagy hirre tett szert, — ábrázolja. Hasonlólag elégtelen adatokkal bővelkedik, nemcsak Fuchsnak „Central-Karpaten mit den nächsten Voralpen, Pest 1863“ czimű műve, de maga Bädeker „Österreich-Ungarn“ czimű könyvének 1873-ban eszközölt kiadása is.

Szabadjon tehát itt azt, a mit a múlt nyári Zakopane-ban való hosszabb tartózkodásom alatt tett számosabb kirándulásaim alkalmával tapasztalni szerencsém volt, az utazás barátjaival — használat- és tájékoztatásul — röviden közölhetni.

Mintegy 3 mértföldnyire Nowy-targtól (Neumark) dél-felé, hová most Krakkótól gyorskocsin juthatni, és a hol a tovautazáshoz szükségelt alkalom is könnyen megszerezhető, fekszik a Zakopane nevű falu, mely a fehér Dunajecz forrás vizei mentében terül el. Lengyel módra a helység számos házai nem összefüggő sorokat, hanem több külön-külön elnevezéssel bíró csoportozatokat péld. Krupówki, Skibówka, Gaberowka, Krzeptowka stb. alkotnak. Az egésznek középpontját képezi a fából készült templom (826·9^m/) magas közötti rész, hol pár kalmárbolt és egy az utolsó években épült vendéglő ellátja az utazókat a szükségletekkel. Innen

szemléltethető déli irányban a meredek Giewont szikla, mely a mögötte emelkedő hegyeknél alacsonyabb voltának daczára, azokat nagyszerűsége által mégis jóval felülmulja. A csúcsát képező két pyramis, melyek közül a nyugati a magasabb — a Zakopanebelieknek órául szolgál, mert a nap éppen déltájban lövelli sugarait, a kettő közötti hasadékon.

A templomon alul némi távolságon az út délnyugat felé ágazik el, és az Eichborn L. urnak tulajdonát képező Zakopanei vasgyárhoz vezet, később mintegy $\frac{1}{2}$ mértföldnyire az állatkert mellett a Paronin felől jövővel egyesülvén. A hengerműtől (935 m) az út a Bystre patak mentében gyönyörű fasorok közt ugyszólva egyenesen dél felé a tulajdonképeni vasgyárhoz vezet. Ez jelenleg az imént nevezett hengerművön kívül 1 kohót mintaaasztalos műhelylyel, 4 vas-hámort, mely közül csak háromban dolgoznak, az ugynevezett várat, számos hivatalnok- és munkáslakot, végül egy vendéglőt foglal magában, mely utóbbinak hátulsó részében az irodák is elhelyezvék. A vár előtti kertnek közép magassága 993.5 m-nyi. A jelenleg Stotter nevű bérlő által kezelt vendéglőben, mely mérsékelt ár mellett kitűnő ellátással s szolgálattal kínálkozik, mostanság csupán négy vendégszoba van az utazók rendelkezésére bocsátva, Finger erdőigazgató állítása szerint azonban a legközelebbi nyáron 24 szobából álló felső emelet is fog elkészítettetni, hol azután a vendégek elszállásolásáról elegendőleg gondoskodva leend. Tetemesebb jelentkezés esetén a valóban szeretetre méltó tulajdonos készségesen enged át szobákat a hivatalnok lakban a vendégek számára. A vár fölött fekvő erdőigazgatói lakban van a cs. k. posta is, mely naponta közlekedik a Nowy targ-gal. (Neumark.)

A zakopanei vasgyár tehát legalkalmasabb kiindulási pontot képez a környékbeli kirándulásokra. Egyike a legkönynyebbeknek az, mely a Kondraczka völgyet választja céljául. Az út oda a kohó mellett, az erdön keresztül vonul el, míg mintegy $\frac{1}{2}$ óra múlva széles kiterjedésű rétséghez (polana Kałatowski, 1160.5 m) érünk, melyen számos tanya és szin áll. Elhagyva a rétet, erdőbe lépünk, hol fülünket rögtön jelentékeny zugás üti meg; ez a Bystre patak dus vizü forrásától ered (1166.4 m) mely nagy robajjal a völgybe szakad, hol a Kondracki patakkal egyesül. Sokan a Bystre patakot

fehér Dunajecnek nevezik, a mi nem áll, mert a fehér Dunajec Poronin mellett a Bystre és a Zakopanei patak egyesüléséből veszi eredetét. A Kalatówkitől körülbelül egy órányira megint nagy rét terül el (polana Kondratowa 1339·8 m), mely a Tatra egész éjszaki részén a legkiterjedtebb; felső része, melyet piekło (pokol)-nak neveznek, 1500 meternyi magas, benőve törpefenyűvel. Nyugati irányban húzódik a Giewontot a Kondraczkával összekötő hegygerincz, melynek megmászása, miután rajta csupán fű tenyész, meglehetősen fáradsalmas. Innen, vagy a Giewont nyugati pyramisát (1884·7 m) honnan gyönyörű kilátás nyílik a zakopanei völgyek, de főleg a nyugatfelé egészen a magas hegygerinczig húzódó Mała Łorka (kis rét) felett, vagy a Kondraczkát (1089·7 m) s így a Czerwone Wierzchy (vöröshegyeket), melyek közül a legmagasabb, a Krzeszanica (2113·m) mászhatjuk meg. A Giewontra való út csupán fél napot vesz igénybe.

Délkeletre a vasgyártól emelkedik Magóra nevű hegy, kopasz 1708·8 m magas mészesűcs. Éjszaknyugati oldalán jó nagyocska, mintegy 12 m magas, 16 m széles és 30 m mély barlang találtatik. Hogy azt elérhessük, átkelünk a vasgyár utolsó háza mellett a Bystre patakon ennek egyik mellékpataka mentében a Jaworzynka völgyben, eleinte délfelé, később délkelet felé tartván; nemsokára azon ponthoz érünk, hol a Jaworzynka völgy kétfelé ágazik; egyik ága keletfelé egészen a Kopa krolowaig (királyhalom) a másik Magóráig terjed. Ez utóbbi részben két út van, mely közül a felső a gazdag vasércbányákhoz, az alsó pedig az erdőn, később a törpe fenyvesen keresztül a Magorához és így a barlanghoz visz, melynek megtekintéséhez azonban fáklyák szükségletnek.

Fölötte érdekes a Magóra megmászása. Átkelve a vasgyár mellett a Bystre patakon, vagy meglehetősen rossz kocsiuton vagy kissé rövidebb gyalogösvényen hatolunk az erdőn keresztül a Bocon hegyen fölfelé, melynek hátán az erdőterület véget ér; most az út lassu emelkedéssel a hegyhát mentében a Skupnón Uplaz-on, hol az első törpefenyűvel találkozunk, húzodik tova, azon a Kopa krałowa és a Magóra között meglehetősen széles róna területet képező hegynyereghez; a Magóra meredek sziklakup alakjában meredezvén a nyereg fölé, mindazonáltal $\frac{1}{4}$ óra alatt könnyen megmászható. A Magóráról pompás kilátás nyílik a Tatra éjszaknyugati részére, nyugat felé a zakopanei völgyekre, kelet felől pedig a Wołoszyn

láncolat és ennek kiágazásaira. Világosan tűnnek szemünkbe ama mély völgyzugok, hol a jól kivehető feketető és az ugynevezett Gosienicowe (hernyó) tavak fekszenek. Ha ez utóbbiakat elérni akarjuk, a Sucha-woda völgyébe szállva, a patak mentében számos tanyák mellett haladunk el, míg azon pont-hoz jutunk, hol az út ketté ágazik; egyenes irányban az út a Lilijowe szoroson át a Beskid és a Skrajnia Turnia (szélső torony) közt a magas hegygerinczen keresztül a Cicha (csön-des) völgybe, balra pedig a Gosienicowe tavakhoz vezet, melyek legalsóbbika a Litworowy staw, (1612·4^m/) csak kissé ama válpont fölött terül el. Innen mintegy 300 ölnyre dél-keleti irányban fekszik a második tó, mely semmi más Tátra-tónál elő nem forduló világos zöld színe következtében leg-találóbban Ziełonymnak (zöld) neveztetik, (1667·8^m/) ámbár gyakran Sugy (száraz) elnevezés alatt is fordul elő. Egy jelentéktelen sziklagátat megmászva 3 tóhoz érünk, mely közül a legnyugatibb (1683·2^m/) benyuló földszoros és egy kis sziget által mintegy két részre osztatván, dwojsty-nek (kettős) is neveztetik, különben Kurtkowiei nevet is visel. Innen ke-letre az utóbbival körülbelül egy magasságban 2 egészen jelen-téktelen vízmedenczére akadunk, ez után következik egy meg-lehető meredek sziklafal, rajta megint egy nagyobb, sötétzöld színe miatt hasonlólag Ziełony-nak elnevezett tó terülvén el, mely — nehogy a már fölebb mondottal összetévesztessék — nézetem szerint czélszerűbben zadni-nak (hátsó) lehetne nevezni, mely név némely vezető előtt már különben is ismeretes. Délkeletre, közvetlenül a Swinnica meredélyén még egy jelentéktelen vízmedence, melynek terjedelmét eddig még senki nem határozta meg, terül el. A második vagy a Ziełony tótól éjszakra még két tó fekszik közvetlen szomszédságban, csak keskeny földcsik által választva el egymástól, minek folytán a katasztrális földterképen is Dwojsty staw (kettős tó) nevet visel. (1641·9^m/).

Ezen eddig nevezett tavak a czorny (fekete) és a za-marzły staw-val (befagyott tó) egyetemben a zakopanei nép által Gosienicowe stawy (Gonschienizowe) név alatt foglaltatnak egybe; a Kárpátokról írt kézikönyvekben egyál-talában szokásos hét tó név egészen használatlan (a tavak száma 11) s nem áll az sem, mit Fuchs. erről kézikönyvé-ben mond.

Fölötte érdekes a kirándulás a fekete és befagyott tóhoz és onnan Zawrat szoroson át az 5 lengyel tónak völgyébe. E végett Zakopanétól eleinte ugyanazon uton haladunk, mely a Magórára vezet, később elérve a magóra és a Kopa Kralova közti nyeret, egyenesen a Sucha-woda völgyébe szállunk, honnan mintegy $\frac{3}{4}$ óra alatt a Tatra tavainak majd legnagyobb- és legszebbikéhez, a feketetóhoz érünk (1617.1^m). A tó sötétzöld, csöndes, tojásalaku medenczéből, nyugatra törpefenyűvel benőtt jelentéktelen kősziget emelkedik, és a meredek Koscielec csúcsot, mely zord évszakban sziklamállódásait tömegesen szórni látszik a tóba, éles körrajzban tükröztetik vissza a kristály tiszta hullámok által. Az égfelé meredező sziklatömegből, mely a tavat 3 oldalról zárolja körül, jobbra a Koscielec, balra a Granattól kiinduló lánczolat, melynek utolsó csúcsa a tótól közvetlenül keletre Żolta turnia (sárga torony)nak nevezetik és mely délfelől sziklagát által a Koscieleccel köttetik össze, — rés nyílik délkeleti irányban a zuhatag mentében, mely a már említett sziklagáton által a vizet a kis befagyott tóból a fekete tóba vezeti, abba, a melyet egy óra alatt érhetni el. (1793.3^m). Itt oly kép tárul elénk, mely nagyszerűség szempontjából csupán a Tátrafüred melletti Kolbach-völgygyel hasonlítható össze. A tavat körülzáró sziklafalak szurdokjai, egész a tóig húzódó óriási hómezők által borítvák. Törpe fenyűnek sehol nyoma sincs, csupán kopasz sziklafalakkal találkozik tekintetünk, mely a sziklák eme tömkelegéből kibontakozni eleinte alig bír. Keskeny völgyzug vezet délnyugati irányban azon össze-vissza szaggatott gerinczhez, mely a Swinnicát a Kozy wiezreh (kecske csúcs)-csal köti össze; az így képezett mintegy 2165^m/ magas nyeret Zawrat-nak nevezik. Egy órai fáradsalmas mászás után — majd görgetegeken, majd hóterületeken keresztül — elérjük a nyereg tetejét, honnan köröskörül leirhatlanul nagyszerű alpesi tájakra nyílik a kilátás. Délre a lengyel tavak közül, a legmagasabban fekvő terül el, hová a lejtős ugyan, de nem életveszélyes, füvel benőtt déli meredélyen rövid fáradság után ereszkedhetünk le.

Nemsokára bejártuk az egész „öt-tó“ völgyet, állottunk a zuhatag előtt, mely a 60 hold 840□⁰-nyi kiterjedésű nagy tó a Tatra legnagyobb taván alul szakadozva hőmpölyög lefelé; s most utunkat vagy Świstówkan keresztül a „nagy halastóhoz“ (57 hold 534□⁰) vagy pedig Rostoka völgyön át Białka völgybe vehetjük, s így a Javorinába. Ha innen Zakopaneba visszamenni akarunk, legezélszerűbb a Polana Waksmondskán keresztül vezető útnak választása, mert alkalom nyílik, részint a hegységen kívül eső éjszaki oldalon, erdő

közepén fekvő s csak $1\frac{1}{2}$ holdnyi kiterjedésű „Toporowy stawek” (bárdtő 1075^m/) megtekintetésére, részint az Uz-nanski úr tulajdonát képező Jaszczurowka nevű fürdőnek, — melynek forrása állandóan 20 Celsius foknyi hőmérsékletű — látogatására.

A már említett Żółta turnia a Sucha-woda völgyét, melynek 2 sziklakatlanjában a Gosienicowe tavak fekszenek, a Banezyca völgytől választja el; ebben Fuchs 293. olv. és hasonlólag Koristka (Die hohe Tatra, Gotha 1864.) 34. olv. két Gosienawe stawy nevű tavat lenni állít, mely közül a felső egészen ritkán olvad el, még különösen Zamarzli (befagyott) nevet visel. Ez azonban nem áll; mert a Gosienicowe (nem Gosienawe) stawy név a Koscielce két oldalán, a Sucha-woda völgyében levő 11 tóra vonatkozik; Banezyca völgyben ellenben csak egy tó van (1652·8^m/) és a Zamarzły, mint följebb érintők, egész más völgyben fekszik.

Zakopane vasgyártól nyugatra fekszik a Koscieliski völgy, melyet kocsin a falun keresztül vezető úton $1\frac{1}{2}$ óra, gyalog pedig a régi s közelebb úgynevezett „żelazna draga” (vas út) nevű úton, mely a hengermű közelében elágazik, 2 óra alatt érhetni el. A völgy bejáratánál álló ujonnan épült erdőlak (904·8^m/) szomszédságában vendéglő van, mely szükség esetén hajlékot és ellátást nyújt. Sydow, Fuchs, Reyenholt s Hildebrandt tolla nagyon szépen ecseteli ezen völgyet s így azt most mellőzhetjük, csupán azt jegyezvén meg, hogy a régi vasgyárnak — egy épületet kivéve — jelenleg már nyoma sincs.

A koscieliski és a bystre patakának völgye között, mely utóbbiban a zakopanei vasgyár fekszik, számos völgy húzódik, melyek közül a legnagyobb a szép Mała laka (kis rét) nevű egészen a magas gerinczig a középső Strazyska, közvetlenül egész a Giewontig ér, míg a többiek csupán az utóbbinak kiágazásáig terjednek. Köztök nevezetes a Biale patak völgye és a völgy a „barlanghoz” (dolinka ku dziurze) mely a felső részen levő kis barlangtól kölcsönzvé nevét; „za Branu” (kapu

mögötti völgy) különösen felette szűk bejárata és szeszélyesen összevissza rakott sziklaalkotványai folytán érdemel említést. A Strazyska völgy látogatása, egészen a mintegy 12^m/-nyi magas „Syczącza“ (sziszegő) nevű zuhataghoz és vissza a „Sarnia- skala“ (őz szikla) és a Suchy wierzech“ (száraz csúcs) közt levő nyergen s így a Biale völgyön keresztül valóban bőven kárpótolja a természetbarát fáradalmait, különben is csak mintegy 1/2 napot véve igénybe.

Liptó megye domborzati viszonyai.

Orographikus viszonyai a megye domborzatának igen sok tekintetben érdekes; a jelen mű iránya azonban ezen viszonyok tüzetes és bővebb tudományos tárgyalását meg nem engedvén, szorítkozom csupán csak az elkerülhetlenül szükségesek előadására.

A megye kitünő, katlanszerűleg táguló hosz-völgyet képez, mely keletről nyugat felé huzódik. A keresztvölgyek éjszaktól délnek vagy ellenkezőleg déltől éjszakkal nyulnak le a fővölgybe. A magas Tátrát — mely központi Kárpátoknak is nevezetik, délről a magyar Duna sík földé, éjszokról a gácsországi lapály, nyugatról a Nyitra, Turócz és Árva vizének völgye, keletről a Hernád és Poprád völgye határolja el. Több keresztvölgyei a Hlina, Tomanova, Kamenisza, Bisztra, jamniki völgy és a nagy dobróczy völgy, a Vág folyó jobb partján a megye éjszaki részén.

A nagy dobróczy völgy választja el a központi Kárpátokat a felső Tátra hegységtől, mi a fekete Árva a Dunajecz és Vág között emelkedik ki. Innét tovább haladva mindég nyugat felé találjuk a proszéki, bucskai völgyet, s a likavai passust. Lubochnától éjszakkal a Sip és Hrdosin hegység; ezen hegységet a Vág folyó választja el a délnek emelkedő Tátra hegységtől; s mint egy összekötő láncszeműl tekintendő a kis Kriván és a magas Tátra hegység között.

Az alsó Tátra a Vág balpartján a megye déli oldalán, — a Vág, Hernád, a felső Garam és Turócz vizének mély-